

VEREJNÁ SPRÁVA

vo vývoji štátu
a práva

~ Ž 33,5

2018

**JOZEF MAKAR
EDUARD KAČÍK**

VYDALO MEA2000 o. z.
© Všetky autorské práva sú vyhradené.
ISBN 978-80-560-0333-6

VEREJNÁ SPRÁVA VO VÝVOJI ŠTÁTU A PRÁVA

**JOZEF MAKAR
&
EDUARD KAČÍK**

Bratislava 2018

Autori: Mgr. Jozef Makar
JUDr. Eduard Kačík CSc.
Recenzenti : prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
doc. JUDr. Jiří L. Bílý, PhD.

Korektúra: Fugas Štefan, Kitlei Karol
Edícia: MEA 2000 o. z. - Mladá Éra Autorov nového tisícročia

© Autorské práva vyhradené

ISBN 978-80-560-0333-6

Schválené edičnou radou Univerzity sv.Cyrila a Metoda
v Trnave a vedením Filozofickej fakulty Univerzity
sv. Cyrila a Metoda ako publikácia pre študentov vysokých škôl.

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo, ani jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu
majiteľa práv.

OBSAH

Úvod	8
1. Predštátne obdobie vývoja rodiny a rodu.....	13
2. Štáty východných despócií.....	18
1. Trestno-právne zákonodarstvo v Egypte	22
2. Trestno-právne zákonodarstvo v Mezopotámii	26
3. Záver.....	28
Staroveké Grécko.....	34
Prehľad vývoja gréckeho štátu.....	40
4. Rané Grécko (8-6. storočie pred n.l.)	49
5. Štát a právo v Sparte.....	54
6. Štát a právo v Athénach	60
7 Klasické Grécko	68
7.5 Súdy a procesné právo.....	92
8. Helénistický štát (336-30 pred.n.l.)	95
Staroveký Rím.....	99
8.2.3 Právo v dobe kráľovskej	107
3. Rímska republika.....	111

2.4	<i>Pramene práva za republiky</i>	143
4.	<i>Principát</i>	156
4.1	<i>Oktavián Augustus (Octavianus Augustus)</i>	156
4.2	<i>Pramene práva za principátu Magistrátska tvorba práva</i>	166
5.	<i>Dominát</i>	170
5.3.	<i>Pramene práva za dominátu</i>	178
I.	<i>O S O B Y (ius quod ad personas pertinet)</i>	193
I.	<i>VEC I (ius quol ad res pertinet)</i>	211
	<i>Oddiel prvý: PRÁVA VECNÉ</i>	216
	<i>Oddiel druhý: PRÁVA OBLIGAČNÉ</i>	230
I.	<i>ZMLUVY</i>	239
II.	<i>Obligácie akoby zo zmluvy (obligationes quasi ex contractu)</i>	257
III.	<i>Delikty</i>	259
IV.	<i>Obligácie akoby z deliktu (obligationes quasi ex maleficio)</i>	263
	<i>Oddiel tretí: PRÁVO DEDIČSKÉ</i>	268
IV.	<i>Ž A L O B Y (ius kvot ad actiones pertinet)</i>	279
	<i>Správa vo vývoji feudálnych štátov</i>	284
	<i>Periodizácia</i>	284
	<i>SPOLOČENSKÉ ZRIADENIE EURÓPSKYCH FEUDÁLNYCH ŠTÁTOV</i>	290

ŠTÁTNE ZRIADENIE EURÓPSKÝCH FEUDÁLNYCH ŠTÁTOV.....	324
<i>I. Panovník</i>	327
<i>II. Štátny aparát</i>	335
LÉNNE ZRIADENIE.....	348
SNEMY ZA FEUDALIZMU.....	355
<i>1 Byzantská ríša</i>	397
<i>3. Poľsko</i>	424
<i>3.2 Stavovská monarchia (14.-15. storočie).....</i>	431
<i>3.3 Šľachtická demokracia a oligarchia</i>	439
<i>(15.-18. storočie).....</i>	439
<i>3.4 Poľské krajiny v 19. a na začiatku 20.storočí</i>	452
I VZNIK FEUDÁLNEHO RUSKÉHO ŠTÁTU A JEHO VÝVOJ.....	459
1.2 OBDOBIE FEUDÁLNEJ ROZDROBENOSTI.....	463
1.3 OBDOBIE BUDO VANIA	467
CENTRALIZOVANÉHO ŠTÁTU	467
1.4 VYTVORENIE RUSKÉHO IMPÉRIA	470
A OBDOBIE ABSOLUTIZMU	470
1.5 ROZKLAD FEUDÁLNEHO ZRIADENIA.....	472
A NARASTANIE PRVKOV KAPITALIZMU	472

2. ŠTRUKTÚRA OBYVATEĽSTVA A JEJ ORGANIZÁCIA	476
3. Systém štátnych orgánov.....	485
FRANCÚZSKO V OBDOBÍ FEUDALIZMU	499
Periodizácia vývoja	499
3.1 Systém štátnych orgánov-verejná správa	514
PRÁVNE ASPEKTY VÝVOJA FEUDÁLNEHO ANGLICKA	524
3. Verejná správa	540
Pramene práva a právne pamiatky.....	553
Právo a právne pamiatky a vo feudálnom Francúzsku	553
Formy a systém práva vo feudálnom Anglicku	561
Všeobecná charakteristika práva v krajinách feudálneho Nemecka.....	572
PRÁVO A PRÁVNE PAMIATKY NEMECKEJ RÍŠE ZA FEUDALIZMU	585
Pramene práva a jeho vývoj vo feudálnom Poľsku	596
Formy práva, právne pamiatky a systém práva vo feudálnom Rusku.....	600

Úvod

Pramene ku štúdiu verejnej správy vo vývoji štátu a práva

V skúmaní verejnej správy v rámci všeobecných právnych dejín má Česko - Slovenská právna historiografia svoju bohatú tradíciu.

Je pochopiteľné, že českí právni historici sa zameriavali pri svojich bádaniach najmä na české právne dejiny a slovenskí na slovenské v rámci Uhorska.

Počiatky modernej právnej historiografie boli samozrejme zamerané najmä na štúdium slovanských právnych dejín.

Pravdepodobne prvým právnym historikom, ktorý sa českými dejinami zaoberal v širších slovanských súvislostiach, bol *Hermenegild Jireček*, ktorému sa podarilo podať obraz spoločného práva všetkých Slovanov do 10. storočia.

Zo slávnej rodiny Jirečkovcov vyšiel i *Konstantin Jireček*, ktorý si získal trvalé meno v dejepisectve balkánskych národov ako prvý vedecký pestovateľ dejín južných Slovanov a Albáncov. Štúdiu najmä práva slovanských národov sa venoval i *Karel Kadlec*.

Jeho bádateľské snahy sa uberali jednak cestou analytického poznania práv jednotlivých slovanských národov, jednak zhrnutím týchto poznatkov pod spoločnou konštrukciou práva slovanského. Najviac sa venoval právu juhoslovanskému, potom ruskému a čiastočne i poľskému. Zaoberal sa taktiež i právnymi predpismi, s ktorými slovanské práva bývali v úzkom kontakte a vzájomnom ovplyvňovaní - právom uhorským a rumunským. Jeho životným dielom mal byť (bohužiaľ nedokončený) slovník slovanského práva.

K výskumu vývoja právnych predpisov západoeurópskych štátov, najmä k vývoju nemeckého práva, sa čiastočne uchýlil už *Jaromír Čelakovský*, v podstatne väčšej miere však až *Miloslav Stieber*, ktorý sa stal po profesorovi Hanelovi ordinárom dejín nemeckého práva. Svoj vedecký záujem však čoskoro rozšíril na celú oblasť stredoeurópskych právnych dejín. Výsledkom jeho dlhoročnej práce bolo najmä komplexné spracovanie dejín verejného a súkromného práva v strednej Európe.

Medzi právnych historikov, ktorí sa okrem českých právnych dejín zaoberali vedecky i pedagogicky najmä stredoeurópskymi právnymi dejinami, nesporne patrili i *Rudolf Rauscher a T. Saturník*.

Povojnová právna historiografia bola do značnej miery v znamení najprv pochopiteľnej neochoty zaoberať sa najmä nemeckými

právnymi dejinami, bez nich však nebolo možné v širších súvislostiach skúmať právne dejiny ďalších západoeurópskych právnych predpisov; navyiac z politických a ideologických dôvodov bola od päťdesiatych rokov zameraná jednostranne najmä na východoeurópske právne dejiny s dominantným postavením sovietskych právnych dejín. Právne dejiny západoeurópskych národov, príp. USA, sa tak viac menej stali iba pedagogickou disciplínou, kde v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch hral nesporne svoju úlohu *Josef Tureček*.

Od šesťdesiatych rokov však preda len dochádza u niektorých právnych historikov k obnoveniu záujmu o západoeurópske právne dejiny, a tak sa začali opäť objavovať, i keď stále značne sporadicky, výsledky vedeckých bádání v oblasti vývoja a iných než východoeurópskych štátov. Je potrebné upozorniť najmä na práce *Jaromíra Kincla*, *Stanislava Balíka* a *Valentína Urfusa*. Svoje nesporne významné miesto v právnej historiografii však získali i práce *J. Klímu*.

Právnohistorickú hodnotu majú i niektoré práce *J. Kudrnu*.

Najstarším slovanským dejinám venoval pozornosť najmä predčasne zosnulý *Vladimír Procházka*, čiastočne i *Hynek Bulín*, mincovnému právu v širších európskych súvislostiach *Jaroslav Pošvár*.

Niektorým problémom z bulharských právnych dejín venoval pozornosť Jiří Cvetler, východoeurópskym dejinám zasvätili svoje bádanie najmä *Eduard Vlček, Karel V. Malý, Pavel Mates a Dragutin Pelikán*. Niektoré právne problémy z nemeckých dejín spracoval *Karel Litsch*.

Dejinám najmä amerického súdnictva a volebného práva niektorých ďalších západných krajín venoval pozornosť Josef Blahoš.

Na české dejiny v širšom európskom kontexte zamerali svoju pozornosť i Karel Schelle, Ladislav Vojáček a Jiří Kejř. Problémom z dejín právnej filozofie venovali pozornosť najmä Vladimír Kubeš, Vladimír Veverka, Jiří Klabouch, prípadne Zdeněk Kryštůfek.

Vývoj niektorých právnych inštitútov bol obsiahnutý v mnohých učebniciach pozitívneho práva, najmä z práva občianskeho, procesného, trestného, štátneho, medzinárodného či organizáciách súdnictva, notárstva a advokácie.

Súčasťou právnych dejín je nesporne i právo rímske, ktoré je však od konca minulého storočia prednášané ako samostatná pedagogická disciplína. Hlavnými predstaviteľmi tohto odboru, ktorý ho vyniesol nesporne na vysokú úroveň, boli Leopold Heyrovský, Otakar Sommer, Josef Vančura a Ján Vážný. Po druhej svetovej vojne najprv Miroslav Boháček, po ňom Jiří Cvetler, Milan Bartošek, Jaromír Kincl a Valentín Urfus.

V období existencie spoločného československého štátu vytvárali podobu a úroveň výučby romanistiky na právnických fakultách vo veľkej miere i slovenskí právni romanisti , z ktorých je treba upozorniť najmä na Karola Rebra a Petra Blaha.

Pedagogicky tento obor ďalej rozvíjajú resp. rozvíjali najmä na pražskej právnickej fakulte Michal Skřejpek, na brnenskej fakulte Jiří Bílý, Renata Veselá a Michaela Židlická, na slovenských fakultách V. Čarvaga, J. Beňa, G. Želeskovová, A. Jančo, E. Kačík, na Akadémii policajného zboru v Bratislave L. Zemandlová a M. Varšová.

1. Predštátne obdobie vývoja rodiny a rodu

Skôr než vznikol štát, žila spoločnosť v prvotnospoločnom zriadení. *Základom výroby bolo spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov a nástrojov.* Toto spoločenské vlastníctvo nebolo dôsledkom zospoločenšenia, ale vyplývalo z nízkej úrovne výrobných síl, zo slabosti jednotlivca a jeho neschopnosti uhájiť si svoju existenciu bez pomoci väčšieho kolektívu.

Lov pomocou primitívnych zbraní a práca s použitím nedokonalých nástrojov vyžadovali súčinnosť viacerých osôb, preto aj výsledky práce patrili kolektívu, ktorý ich rozdeľoval medzi jednotlivých svojich členov. Nízky stupeň produktivity práce nútil všetkých práceschopných členov spoločnosti, aby sa zapojili do pracovného procesu. Výsledky práce iba nepatrne prevyšovali množstvo nutné pre pracovníka na reprodukciu jeho pracovnej sily. Zvyšok postačoval (niekedy prípadne ani celkom nepostačoval) na uspokojenie základných životných potrieb tých členov spoločnosti, ktorí ešte alebo už neboli schopní pracovať.

V prvotnospoločnej spoločnosti sa už na začiatku jej existencie vytvorila určitá organizácia, pritom ani jej jednotky, ani ich orgány

nemali charakter jednotiek štátnej organizácie alebo štátnych orgánov, hoci mali niektoré zhodné, resp. podobné znaky, ktorých počet vzrastal najmä v období rozkladu prvotnopospolného zriadenia. Jednotky prvotnopospolnej spoločnosti mali charakter personálny na rozdiel od teritoriálneho, typické pre štátnu organizáciu: orgány prvotnopospolnej spoločnosti nemali povahu represívneho aparátu príznačného pre štát.

Normy, ktorými sa spravovali príslušníci prvotnopospolnej spoločnosti, nemali charakter právnych noriem, boli iba obyčajami, taktiež ich zachovávanie nebolo sankcionované donucovacou štátnou mocou. Sankcionovanie noriem prvotnopospolnej spoločnosti donucovacou štátnou mocou nielen nebolo možné, nakoľko štát ešte neexistoval, ale nebolo ani potrebné, pretože normy boli v prospech celej spoločnosti, nie iba jej časti. Vzhľadom na to neboli ani vytvorené podmienky, v ktorých by bolo vo väčšom meradle dochádzalo k porušovaniu existujúceho poriadku. Donútenie ako také síce existovalo, neuskutočňovalo sa však prostredníctvom osobitného, pre tento účel zriadeného aparátu. Najstaršou formou spolužitia muža a ženy je *prvotná horda*, resp. *prvotné stádo*, kde vládne pohlavná promiskuita: pohlavné styky nie sú obmedzené, takže sú dovolené aj medzi súrodencami a tiež medzi rodičmi a deťmi, resp. ďalšími pokrvne príbuznými v priamej línii.

V priebehu ďalšieho vývoja ide o rôzne štádiá vývoja *skupinového manželstva*.

Jeho prvou formou je rodina *pokrvne príbuzenská*, kde sú ešte dovolené pohlavné styky medzi súrodencami, ale sú už zakázané medzi rodičmi a deťmi, resp. ďalšími príbuznými v priamej línii.

Ďalšou formou je tzv. rodina *punaluánska* (slovom „punalua, t.j. dôverný kruh, sa navzájom oslovovali členovia tejto rodiny, objavenej u Havajcov), kde niekoľko mužov, zvyčajne bratov a bratancov, si berie za manželky skupinu žien, tiež spravidla sestier a sesterníc, ktoré však nie sú ich sestrami, resp. sesternicami.

V tejto rodine sú už zakázané pohlavné styky aj medzi súrodencami. Rodina takéhoto typu sa pretvára v *rod*, na čele ktorého stojí spočiatku žena (materský rod, obdobie matriarchátu) a potomstvo sa odvádza od ženy (matrilinéarna filiácia), neskôr sa dostáva na čelo muž (otcovský rod, obdobie patriarchátu) a potomstvo sa odvádza od muža (patrilinéarna filiácia). Vedúce postavenie v rode priamo súvisí s postavením v spoločnosti, ktoré je zase podmienené ekonomickým významom: spočiatku mala práca ženy väčší význam, keďže jej výsledky boli vzhľadom na jej charakter (práca v domácnosti a v poľnohospodárstve) istejšie v porovnaní s výsledkami práce muža, ktorá spočíva v love.

V súvislosti so vznikom dobytkárstva, ktorým sa zaoberali muži a

ktorý sa stal ekonomicky najefektívnejší, presunulo sa ťažisko ekonomického významu na muža a k adekvátnemu posunu jednak v širšej sfére spoločenskej, jednak v rodinnej.

V rámci matriarchálneho_i patriarchálneho rodu sa vyskytovala aj rodina párová - spolužitie dvojice, ktorá však nepredstavovala samostatnú hospodársku jednotku a nebola príliš stabilná.

Posledným vývojovým štádiom je *rodina monogamná*, ktorá sa udržala do súčasnosti ako prevládajúca forma manželského spolužitia v celosvetovom meradle. *Jej vznik je úzko spätý so vznikom súkromného vlastníctva*, ktoré viedlo k rozpadu väčších spoločenských jednotiek. Oddelenie sa od väčšieho kolektívu malo ďalší nezanedbateľný aspekt: zväčšenie istoty otcovstva, dôležitý moment pri dedení.

Charakteristické znaky rodu.

1. Rod je *zväzkom čisto personálnym*, a nie teritoriálnym. Jeho členovia sú navzájom príbuzní.
2. V rode *nejestvuje osobitný donucovací aparát*, zriadený za tým účelom, aby mocenskými prostriedkami zabezpečoval zachovávanie spoločenských noriem.

Rodové orgány – staršiovnia – sa nelíšia od ostatných členov rodu a pôsobia iba svojou autoritou, ktorú v rode požívajú.

3. Členovia rodu sú *povinní navzájom si pomáhať*, najmä v nebezpečí, pomstiť krivdy spáchané na niektorom členovi rodu a naopak, ručiť za krivdy a škody spáchané vlastnými členmi príslušníkom iných rodov. Rod stavia každého zo svojich členov pod spoločnú ochranu. S tým súvisí aj obyčaj krvnej pomsty, ktorá nie je iba právom, ale aj povinnosťou rodu, člen ktorého bol usmrtený príslušníkom iného rodu.
4. Rod je *exogamný*, t.j. nedovoľujú sa manželské zväzky medzi príslušníkmi toho istého rodu.
5. Každý rod má svoje *meno*, ktoré zvyčajne odvodzuje od svojho totemu – zvierat'a alebo rastliny, ktorá je predmetom kultu rodu, pomenovaného po nej. Príslušníci rodu nesmú totemové zviera, resp. rastlinu hubiť, alebo používať ako potravinu. Totem umožňoval zachovávať exogamiu v prípade, že rod bol rozptýlený, takže sa jeho príslušníci nemuseli navzájom poznať, resp. niektorý z príslušníkov rodu v dôsledku uzavretia manželstva žil dlhší čas v inom rode a nepoznal sa s mladšími príslušníkmi svojho vlastného rodu.

2. Štáty východných despócií

Všeobecná charakteristika

Najstarší štát a právo vznikli v krajinách starovekého Východu. Na východe, najmä v Číne, v Prednej Ázii a v Egypte, dochádza zo všetkých častí sveta najskôr k vytvoreniu triednej spoločnosti, štátu a práva. Pomerne rýchly vznik triednej spoločnosti a jeho dôsledky boli podmienené rýchlym rozvojom výrobných síl: dostatok úrodnej pôdy a pasienkov, ako aj výskyt spracovateľských nerastov, najmä železnej rudy, napomáhal deľbe práce so všetkými jej dôsledkami: vyššou produktivitou práce, hromadením bohatstva v rukách príslušníkov určitých spoločenských skupín, s prehlbujúcou sa majetkovou nerovnosťou a z nej vyplývajúcou nejednotnosťou, až napokon protikladnosťou záujmov jednotlivých častí spoločnosti. Vytvorili sa triedy a vytvoril sa aj štát organizácia, bez ktorej by vykorisťujúca menšina nebola bývala schopná vykonávať svoje panstvo nad vykorisťovanou väčšinou. Proces formovania tried a vytvorenie štátnej organizácie urýchlili osobitné podmienky spoločné väčšine východných krajín: existencia veľkých riek, ktoré boli okolitému obyvateľstvu rovnako

užitočné ako nebezpečné: od ich vôd síce závisela úrodnosť pôdy, no zároveň ich pravidelné záplavy spôsobovali obrovské škody. Aby sa zabránilo škodám, bolo nutné vybudovať hrádze a aby sa zúrodnila pôda, ktorá sa nachádzala mimo dosahu záplav, bolo potrebné vybudovať sieť zavlažovacích zariadení. Uskutočnenie týchto prác si vyžadovalo ako obrovské hmotné prostriedky, tak aj najmä vzhľadom na nízky stupeň výrobnnej techniky množstvo pracovných síl. Ani jeden z týchto predpokladov nemali menšie spoločenské jednotky-občiny. Preto bolo nevyhnutné ich zjednotenie. A nakoľko v občinách už prebiehal rozklad rodovej organizácie, ich spojenie sa uskutočnilo v rámci štátu. Hlavná príčina zjednotenia občín, t.z. nutnosť vybudovať zavlažovacie zariadenia, determinovala alebo aspoň v rozhodujúcej miere ovplyvnila aj formou novovytvoreného štátu centralistickú monarchiu, pretože uskutočnenie prác na zavlažovacích systémoch bolo za vtedajších pomerov možné iba pri uplatnení princípu centralizmu(v konkrétnych podmienkach východných štátov byrokratického centralizmu). Tento moment sa najvýraznejšie prejavil v centralizačných tendenciách v časoch, keď bolo potrebné vybudovať zavlažovacie zariadenia (resp. po vojnách ich zrekonštruovať), a naopak v separatistických snahách, len čo boli

zariadenia vybudované a odpadla nutnosť zjednotenia síl.

K východným štátom sa počítajú aj štáty, ktoré sa nachádzali v iných zemepisných oblastiach, predovšetkým štáty na americkom kontinente pred príchodom kolonizátorov štáty Aztékov, Inkov a Mayov, ako aj najstaršie štátne organizácie v Afrike (ide najmä o čiernu Afriku a arabský sever, príp. severozápad, keďže Egypt patrí k "základným východným štátom"), pretože v ich spoločenskom, hospodárskom a štátnom zriadení sa vyskytovalo viacero črt zhodných s črtami východných štátov.

System štátnych orgánov

Pre štáty východného typu je charakteristická prevaha despotie ako politickej nadstavby. Na čele štátu stál panovník (kráľ, faraón, cisár) s neobmedzenou mocou. Panovník bol nielen najvyšším vládnym orgánom, najvyšším veliteľom vojska, ale aj jediným zákonodarným orgánom (pre despotie je príznačné, že v nich nejestvovali zákonodarné orgány založené na zásade účasti príslušníkov vládnucej triedy všetkých alebo ich zástupcov). Vzhľadom na svoju zákonodarnú funkciu panovník bol postavený nad zákonomi. Pravidlom bola apoteóza panovníka, často bol považovaný za boha už za života a preukazovali sa mu primerané počty.